

Politično življenje izginulih: naracije upora v Gvatemali

1. UVOD

V pričujočem besedilu se bomo ozrli v Gvatemalo, “deželo večne lepote in večne tiranije”, kot je leta 1954 zapisal Luis Cardoza y Aragón. Najprej bomo lapidarno predstavili kontekst političnega delovanja v Gvatemali, v katerega je umeščena etnografska refleksija iz opuščenega plantažnega posestva na zahodu države. Primer je dan v presojo, kako misliti oblast v skrajnih različicah neoliberalne ofenzive kapitala. V drugem delu se besedilo osredotoči na rešitve, predvsem estetsko-politične prakse svojcev izginulih (*desaparecidos*) med dolgoletnim vojaškim konfliktom. Študij primera je HIJOS,¹ kot prostor srečanja, kjer so otroci in hčere izginulih svoje osebne zgodovine poenotili v pričevanje o celi generaciji družbenih upornikov. Tako so se postopoma preoblikovali v kolektiv, sposoben političnega življenja, javnega branja realnosti in snovanja sveta po svoji podobi.

2. KONTEKST POLITIČNEGA DELOVANJA V GVATEMALI

Po štiridesetletnem vojaškem obračunu z gverilskimi uporniki in terorju države nad staroselci so bili konec leta 1996 podpisani Mirovni sporazumi. Na eni strani jih je podpisalo visoko vojaško poveljstvo, na drugi strani so bili podpisniki zastopniki krovne militantne levice *Unidad Revolucionaria Nacional Guatemalteca* (URNG)², ki se je vzporedno s podpisom prestrukturirala v uradno po-

¹ HIJOS – Hij@s por la Identidad y la Justicia contra el Olvido y el Silencio (Sinovi in hčere za identiteto in pravičnost, proti pozabi in molku) sestavljajo povečini otroci izginulih med vojaškimi obračuni z revolucionarnimi nasprotniki. Prvi kolektiv s tem imenom je leta 1994 nastal v Argentini. Leta 1999 je bil zasnovan v Gvatemali. Zdaj je po vsej Latinski Ameriki razširjena mreža kolektivov HIJOS, ki so postopoma prerasli ‘terapevtske’ delavnice in se zavzeli za neko radikalno politično spremembo, temelječo na nadaljevanju boja njihovih izginulih staršev.

² V URNG so se leta 1982 združile gverilske organizacije *Fuerzas Armadas Rebeldes* (FAR), *Organización del Pueblo en Armas* (ORPA), *Ejército Guerrillero de los Pobres* (EGP) in delavska stranka *Partido Guatemalteco del Trabajo* (PGT).

litično stranko. Generali niso zmagali v vojni, da bi izgubili mir. V sporazume so privolili šele ob popolni vojaški zmagi nad odporniškim gibanjem. S podpisom sporazumov o miru je bila URNG poražena še politično. S to vizijo se ne strinjajo politični aktivisti in aktivistke iz kolektiva HIJOS. Menijo, da se boj proti izključevanju in zatiranju nadaljuje, četudi je področje drugačno. Po eni strani so bili priče vojaškemu porazu odporniškega gibanja; da bi ga vojaške sile (ob izdatni podporni ZDA) uničile, je moralo umreti več kot 200.000 ljudi, okoli 45.000 jih je izginilo, velika večina staroselcev in revnih ladinov, ki so se na eno ali drugo stran v vojaškem spopadu vključevali predvsem zaradi njihovega golega preživetja. Po drugi strani so bili priče političnemu porazu institucionalizirane levice, v katero se je prestrukturirala URNG, z njo pa tudi preživela peščica nekdanjih revolucionarjev. Na zadnjih predsedniških, poslanskih in lokalnih volitvah, ki so bile novembra 2003, se je ponovno izkazalo, da tako ne morejo spreminjati sveta po svoji podobi.

Prenovljeno URNG je na volitvah zastopal Rodrigo Asturias, nekdanji vodja gverilske organizacije in sin znamenitega gvatemalskega pisatelja Miguela Angela Asturiasa. Medtem ko nihče ni pričakoval trumfa levice, je bila vsa pozornost nacionalnih in mednarodnih množičnih medijev fokusirana na kandidaturu vojaškega generala in predsednika kongresa Enfraína Ríos Montta in njegovo stranko *Frente Republicano Guatemalteco* (FRG). Po mnenju Franka La Rueja, vodje *Centro para Acción Legal en Derechos Humanos* (CALDH), bi že njegovo napredovanje v drugi krog predsedniških volitev lahko pomenilo, da bi avtoritarnega fundamentalista še naprej varoval Zakon o amnestiji, ki so ga vojaški poveljniki izsilili med 'mirovnimi pogajanjji' v Oslu, ratificirali pa sočasno s podpisom Mirovnih sporazumov v Mehiki. Četudi se je izkazalo, da niti Ríos Montt niti FRG nista ponovila "uspeha" izpred štirih let, levice zastopa le osem poslancev v kongresu, skupaj iz *Alianze Nueva Nación* (ANN) in URNG. Na mesto predsednika je bil izvoljen kandidat desnosredinske *Gran Alianza Nacional* (GAN) Oscar Berger, ki je v drugem krogu porazil Alvaro Coloma (Ríos Montt je izpadel v prvem krogu volitev); GANA je na poslanskih volitvah porazila FRG in januarja 2004 sklenila koalicijski pakt z *Unión de la Esperanza Nacional* (UNE) in *Partido de Avanzada Nacional* (PAN); FRG je kljub porazu na predsedniških in poslanskih volitvah obdržala večino na lokalnih volitvah. V lokalnem vladanju desnih ekstremistov na podeželju moramo upoštevati, da je prav tam Ríos Montt zasnoval svojo vojaško kariero. Njen vrhunec je tako imenovana operacija *Tierra Arrasada* (1981–83), ko je število množičnih pobojev nad staroselci v Gvatemali geometrično naraslo, postavitvev 'modelnih vasi' za nastanitev in nadzor preživelih in institucijo vojaških patrolj, tako imenovanih *Patrullas de Autodefensa Civil* (PAC). Medtem ko so bili v PAC

med letoma 1981 in 1983 prisilno rekrutirani vsi moški med 15. in 65. letom, lahko verjamemo napovedi raziskovalcev z oddelka za politične študije na Univerzi San Carlos v Gvatemali (USAC), ki so prepričani, da FRG lahko še vedno pričakuje neposredno podporo okoli 500.000 lokalnih zastopnikov nekdanjih patrolj (ex-PAC). Njihova hipoteza je bila v praksi potrjena med 24. in 25. julijem 2003. Ex-PAC so dobesedno preplavili prestolnico in ustavili delovanje države. Zasedli so vse njene vitalne institucije, med njimi tudi vrhovno sodišče, in tako izsilili protiustavno kandidaturo nekdanjega diktatorja.

3. SIVO POLJE:³ REVNI PROTI REVNIM, ŽRTVE PROTI ŽRTVAM

Različico izrednega stanja v Gvatemali, kjer je teror dejansko postal nekaj vsakdanjega (Taussig, 1992), kjer izredno stanje ni izjema, temveč pravilo (Benjamin, 1940), bomo v nadaljevanju ilustrirali z etnografsko refleksijo z prizorišča perečih zemljiških konfliktov v regiji Izabal, ki meji na Honduras. Organizacije staroselskih in kmečkih bazičnih skupnosti se v Izabal, pa tudi drugih ruralnih regijah v Gvatemali, nenehno srečujejo s problemom nelegitimnega prilaščanja zemlje premožnih posameznikov, nekaterih državnih institucij in mednarodnih korporacij. V nacionalnem okviru je ključni problem nefunkcionalni zemljiški kataster, s tem pa tudi neizpolnjevanje Mirovnih sporazumov.⁴ Poleg izmere zemljišč, določitve lastništva in razmejitve posesti naj bi vlada z njim spodbujala prodajo neobdelanih zemljišč, vzpostavila sistem za obravnavo legitimnih zahtevkov in dostopnih posojil za njihov nakup, prisodila državna zemljišča kmečkim in staroselskim skupnostim itn. Kljub zavezujočim mirovnim sporazumom ni bila izpolnjena nobena od teh zahtev, so mi zatrdili na sedežu tradicionalne kmečke organizacije *Comite de Unidad Campesina* (CUC). Po drugi strani so se izrazili kritično do vladne agencije FRONTIERRAS, ki je

³ S "sivim poljem" mislimo predvsem na tiste hibridne družbene prostore, kjer so vloge žrtev in njihovih krvnikov nerazdružljivo povezane. Kot nas opozarja Primo Levi (1986/2003), moramo temu navkljub pripoznati razliko. Res je, da represija iz žrtev ne dela svetnikov, temveč jih dela sebi podobne. Tak primer so PAC v Gvatemali. Po drugi strani jih ne smemo zamešati s hladnokrvnimi morilci. To bi bila "moralna bolezen, esteticistična razvada ali zlovesče znamenje naklonjenosti, predvsem pa dragocena (hotena ali nehotena) usluga tistim, ki zanikajo resnico. [...] Z mešanjem vlog žrtve in rablja bistveno potvarjamo svojo potrebo po pravičnosti" (Levi 2003: 37). Medtem ko bi iz refleksije Giorgio Agambena (1998/2005) na "snov, ki se upira vsakemu ugotavljanju odgovornosti" lahko sklepali na simetrijo odnosov med žrtvami in njihovimi krvniki, kjer "zatiralni postane zatiralec in krvnik tudi sam postane žrtev", nas Marta Verginella (2003) opozarja, da med žrtvami in morilci ni mogoče vzpostaviti simetrije. Na skrajnem primeru izkrivljenih odnosov, v "sivem polju" taborišča smrti, kjer so bili nekateri (do neke mere pa vsi) pripravljeni sklepati krvava zavezništva s preganjalci, Levi odstira aktualna vprašanja sodobne družbe. Pri tem ves čas ponavlja: četudi krivec ostaja krivec in žrtev ostaja žrtev, "naj bo jasno, da nosi največjo krivdo sistem" (Levi 2003: 33).

⁴ Ena osrednjih topik Mirovnih sporazumov je bil *catastro nacional* oz. nacionalni kataster, ki naj bi ga vlada izdelala do marca 1997.

bila zasnovana na predpostavki mirovnih sporazumov za razrešitev zemljiških konfliktov kot prednostne naloge vlade. FRONTIERRAS je razvojna institucija Svetovne Banke. Uničujoče učinke bliskovite odprodaje malih zemljišč na "prostem trgu" so primerjali s Kolumbijo, Južno Afriko in Filipini. Po drugi strani so bili prepričani, da FRONTIERRAS ni edini dejavnik za naraščajočo revščino in lakoto na podeželju. Navedli so primer sosednje Mehike. Kot prvi pogoj vstopanja Mehike v severnoameriško prostotrgovinsko območje NAFTA je mehiška vlada spremenila 27. člen ustave, ki je vsem polnoletnim osebam dovoljeval upravičeno rabo komunalnih zemljišč ali *ejidov*. Srednjeameriško različico CAFTA je Gvatemala z ZDA podpisala 10. marca 2005. S tem bodo tudi v Gvatemali najbolj oškodovane samoorganizirane skupnosti, nedvomno staroselske skupnosti in skupnosti kmetov brez zemlje, ki so napoti neoliberalni ofenzivi kapitala. Moji sogovorniki so se izkazali kot družbeni kritiki, ki izhajajo iz prakse. V zadnjih letih so vodili vrsto zasedb neobdelanih zemljišč. Po pričevanju vodje zaveznitstva kmečkih organizacij *Coordinadora Nacional de Organizaciones Campesinas* (CNOC) je po vsej državi zasedenih okoli 60 zemljišč, večina v regiji Izabal, kjer so življenja zasebnikov nenehno ogrožena. Zaradi orkana Mitch, ki je leta 1998 povsem opustošil regijo,⁵ je eno od največjih podjetij s tropskim sadjem na svetu, *Del Monte Fresh Produce*, omejilo svojo proizvodnjo in odpustilo večino svojih delavcev v Izabal, najbolj prizadete plantaže banan pa oddalo vplivnim družinam iz glavnega mesta Morales. V Morales sem skupaj z zastopnico *Derechos en Accion*, ameriške nevladne organizacije, ki v prizorišča konfliktov novači mirovne opazovalce, in kanadsko aktivistko, ki je v Morales prišla na pobudo CUC, počakal na človeka, ki me je v množičnem spremstvu pobral na postaji. Na kasonu džipa je bilo vsekakor varneje kot postopati po Moralesu, ki mu pravijo tudi mesto duhov. Skozenj teče ena glavnih poti trgovine z drogo v Srednji Ameriki.

Vstopanje v "sivo polje" plantaže se je začelo ob spuščeni zapornici. Zapor-nica ni razmejevala le mesta Morales od prostranstva, ki mu ni bilo videti konca. Ločevala je ljudi, ki so se delili na privilegirane in navadne plantažne delavce, in na tiste, ki so bili po letu 1998 odpuščeni. Skrbno izbrani privilegirani delavci, mnogi med njimi z dolgoletno kariero v PAC, so bili rekrutirani v varnostno službo podjetja. Varnostnikom so sledili vozniki osebnih

⁵ Nedavno je bila Gvatemala ponovno prizorišče naravne katastrofe. Oktobra 2005 je siloviti orkan Stan prizadel Mehiko in Srednjo Ameriko. Samo v Gvatemali je za posledicami tropskega neurja umrlo na stotine ljudi, na tisoče jih je ostalo brez domov. Pri CUC poročajo, da bo imel Stan daljnosežnejše posledice kot Mitch (glej tudi: <http://www.nodo50.org/pchiapas/guate/noticias/cuc21.htm>). Pri nevladnih organizacijah v Gvatemali so prepričani, da bo v najbolj prizadetih regijah že ob koncu leta izbruhnila množična lakota, če ljudje ne bodo dobili mednarodne pomoči v hrani. Ob tem naj dodamo, da je v nekaterih regijah, med njimi tudi v Izabal, ki tokrat ni bila v epicentru vrtinca, podhranjenih od 50 do 80 odstotkov otrok.

avtomobilov, džipov in avtobusov. Z vozniki dovoljenji *Del Monte* jim je uprava podjetja v zameno za minimalne zasluge prepovedala prevoz nezaposlenih potnikov. Navadnim delavcem je bil tako omogočen prevoz, medtem ko sta bila veliki večini odpuščenih delavcev prepovedana tako prevoz kot vstop na plantažo. Tako so mi sopotniki pojasnili lestvico privilegijev, ki uravnava razmerja med ljudmi na plantaži. Varnostnike so prepoznali kot člane najemniških tolpa ali *pistoleros*. Ti privilegirani delavci so bili za "najmanjši dobiček pripravljeni storiti največje zlo" tistim, ki so izgubili mesto v podjetju, pa so si onkraj zapornice ustvarili svoje domove. Zastopnik je povzel CNO: "Bolj kot pomanjkanje hrane jih vsak dan ogrožajo oborožene tolpe nekdanjih sodelavcev". Ekonomija človeških odnosov, ki mi je ostala skrita, je našemu vozniku in množici na kasonu, vključno z mano, dovolila, da smo prestopili mejo. Z vstopnim obredom v "sivo polje" plantaže sem se ponovno srečal nekaj dni zatem, ko sem potoval na ljudsko skupščino (*asamblea popular*), ki jo je sklicala skupnost odpuščenih delavcev iz različnih vasi. Zaradi opravkov v Morales sem se na srečanje vračal v avtobusu, ki se je prenapolnjen ustavil ob stražarnici *Del Monte*, ki mi v spominu ostaja kot podoba manjše vojaške karavle. Stisnjen v gneči pri sprednjih vratih sem lahko videl voznika, ki je z varnostnikom v maskirni obleki in z avtomatskim orožjem izmenjal nekaj vljudnostnih fraz in mu podal zvit časnik. Ta drobn detail na meji se mi je z neko nerazumljivo intenzivnostjo vtisnil v spomin. Na ljudski skupščini se je odločalo o zasedbi neobdelanega zemljišča. Kot opazovalec sem bil pozvan, da izrazim svoje mnenje. Četudi se za opazovalce predvideva nevtralnost, je zveza absurdna. Že s tem, ko sem spregovoril, sem izrazil zanimanje. Zavzel sem se za podporo zasebnikov in se po svojih najboljših močeh informiral o okoliščinah, pravnem ozadju, izkušnjah iz preteklosti, predvidenih taktikah in motivaciji. Dogodki so prehitevali moje prizadevanje, da bi "razumno" dojel položaj. V zmešnjavi, ki je nastala ob koncu pogovora, mi je povsem jasno ostalo le to, da se začena zasedba zemljišča.

4. ŽIVLJENJE NI DELO

Sama struktura plantažnega sistema, lestvica privilegijev, ki ureja človeške odnose, in njene posledice, v številnih pogledih izražajo emblematično in paradoksalno izredno stanje (po eni strani se človečnost odpuščenega plantažnega delavca postavlja v negotovost, po drugi on ali ona ohranita alternativne perspektive naproti času, delu in sebstvu). In če poskušamo etnografsko refleksijo umestiti v zgodovinski okvir, se v diahroni perspektivi neizogibno srečamo s problematiko suženjstva. Pri tem se zavedamo, da je zveza med sužnjem in de-

lavcem problematična, onkraj plantaže morda celo povsem neustrezna. Po drugi strani lahko tako izpostavimo dve skrajnosti: na eni strani sužnja, ki je zaposlen dosmrtno, in na drugi delavca, ki je zaposlen prekerno, ki sanja o zaposlitvi za nedoločen čas, o tistem torej, kar suženj po definiciji ima – delo do smrti. Z zблиževanjem teh dveh skrajnih pozicij lahko izpostavimo trojno izgubo odpuščenih delavcev, ki so si na plantaži ustvarili svoje življenjske svetove: izgubo doma, izgubo pravice nad njegovim ali njenim telesom in izgubo političnega statusa. Ta trojna izguba je identična z “absolutno dominacijo, natalno alienacijo in družbeno smrtjo” oziroma tistim, kar kamerunski teoretik Achille Mbembe (2003) imenuje “popoln pregon iz človečnosti” (Mbembe 2003: 21). Če si plantažo *Del Monte* v Izabal, v širšem pomenu besede, predstavljamo kot zapuščino politično-pravne strukture, kot prostor, kjer je suženj pripadal gospodarju, kaj lahko potemtakem rečemo o neodnosu odpuščenega delavca? Če ga primerjamo s sužnjem, potem lahko rečemo naslednje: Kot instrument je imel suženj ceno. Kot lastnina sta imela on ali ona vrednost. Sužnjevo delo je bilo potrebno in uporabno. Odpuščeni delavec je v nasprotju s temi označevalci sužnja brez cene in brez vrednosti. Njegovo delo je nepotrebno in odvečno. Medtem ko se sužnja, kot pravi Mbembe, “ohranja pri življenju v stanju poškodbe” (Mbembe 2003: 21), je odpuščeni delavec na plantaži *lahko* ubit. Ta logika ne pripada zgolj kolonialni zgodovini plantažnega terorja. V skrajni različici naš boj za delo izhaja iz našega strahu pred smrtjo.⁶

Posebnost terorja v “sivih poljih” plantaž, kjer se prekrivata življenje in smrt, politika krutosti in simbolika profanosti, je njegova koncentracija stanja izjeme in izrednega stanja. Tukaj lahko vidimo prve sinteze med državno birokracijo in masakri nad revnimi ladini in staroselci v Gvatemali kot izrazom kontinuitete zahodnjaške racionalnosti na kolonialnih in postkolonialnih prizoriščih terorja. Po drugi strani je administracija množične smrti nad prebivalci

⁶ V režimu nacističnih taborišč je bilo delo zgolj v funkciji trpinčenja, brez produktivnih ciljev. Ljudi so pošiljali na delo, da bi jih terorizirali. “Delo plemeniti” je v nacistični in fašistični retoriki pomenilo, da nasprotniki režima niso bili upravičeni do dela v običajnem pomenu besede; njihovo delo je moralo biti “izpraznjeno delo”, namenjeno zgolj trpljenju brez učinka ali profesionalizacije: vlečenje, potiskanje, prenašanje, upogibanje, dvigovanje, zabijanje, premetavanje itn. Po drugi strani je trpinčenje “sovražnikov” postala vsakdanja služba, ki so jo esesovci preprosto opravljali in o njej niso razmišljali. Zveza med telesno in simbolno razsežnostjo v nasilju je tu neposredna. Trpinčenje in trpljenje sta postala nekaj normalnega, navadnega in vsakdanjega. Zanimiva je nasprotna poanta, na katero nas napotuje Primo Levi (2003), namreč ta, da delo lahko postane obramba. Pri tem ne misli na mučna opravila, s katerimi si vsakodnevno lajšamo bolj oddaljene groznje, temveč na željo po “dobro opravljenem delu” (Levi 2003: 98). Redki posamezniki, ki jim je v taborišču uspelo opravljati svoj poklic, so tega opravljali po svojih najboljših močeh, pa ne zato, ker bi ubogali ukaze, temveč zaradi svojega poklicnega dostojanstva. Levi je zapisal: “Želja po ‘dobro opravljenem delu’ je tako zakoreninjena v nas, da zaradi nje ‘dobro opravimo’ celo sovražna dela, ki škodijo nam in naši strani, in se moramo zato zavestno potruditi, da jih opravimo ‘slabo’. Sabotaža nacističnega dela ni bila le nevarna, temveč je bilo zanjo treba premagati tudi atavistični notranji odpor.” (Levi 2003: 98–99) Zato je bolj kot katerikoli ukaz ali žvižg upravnika treba zavestno premagati “tisto v nas, kar nam onemogoča možnosti za nepokorščino” (Bourdieu 2000: 168).

Evrope (55 milijonov mrtvih le v drugi svetovni vojni) dokaz za transfer metod iz kolonialnega sveta, kjer so bile te rezervirane za prvotne naseljence. V ta namen Mbembe uvaja pojem nekropolitike. Z nekropolitiko poskuša pojasniti sodobne oblike podrejanja življenja oblasti smrti (namesto življenja, ki si je podredilo vse, tudi smrt), kar v temeljih rekonfigurira odnose med uporom, žrtvovanjem in terorjem. Njegov argument za nekropolitiko je zasnovan na tezi, da so tehnologije, ki so do polnega izraza prišle v nacizmu, morale nastati na kolonialnih plantažah. V teh primerih je pojem biopolitike nezadosten. Kot je zapisal Mbembe, "nacizem in stalinizem nista naredila nič več kot okrepila serijo mehanizmov, ki so že obstajali v zahodno-evropskih družbah in političnih formacijah; podrejanje telesa, zdravstvene ureditve, družbeni darvinizem, evgenika, zdravstveno-pravne teorije o dednosti, degeneraciji in rasi" (Mbembe 2003: 24). Dodamo lahko, da "siva polja" kolonialnih in postkolonialnih plantaž v moderni filozofski misli in evropskem političnem imaginariju dejansko predstavljajo prizorišča, kjer se oblast izvaja *ab legibus solutus*: kjer "mir" privzema obraz "vojne brez konca".

V času zasedbe zemljišča v Izabal je skupina oboroženih varnostnikov v policijskem spremstvu streljala na množico odpuščenih delavcev, približno 100 kmetov brez zemlje, in pri tem ubila 21-letnega aktivista Jose Benjamina Pereza Gonzalesa. Očividci uboja so svoja pričevanja predstavili na okrožnem sodišču v Izabal. Kot so poročali številni izmed njih, so jim pozneje sledili, grozili ali streljali nanje. Kljub številnim zahtevam za zaščito prič in srečanjem z visokimi policijskimi uradniki v Gvatemali ni bil sprejet noben ukrep, ki bi jim zagotovil pravno varstvo. Čeprav so očividci oborožene varnostnike in policiste identificirali kot storilce zločina, nad njimi ni bila izvedena nobena aretacija ali izdan nalog zanjo. Povsem neproduktivno je bilo tudi poročilo varuha človekovih pravic v Puerto Barriosu, kjer je bilo potrjeno sodelovanje policijskih uradnikov pri uboju Pereza Gonzalesa. Po pričevanju očividcev je policist mladeniča ustrelil v hrbet. Medtem ko je ta ranjen ležal ob cesti, se mu je približal član notoričnih *pistoleros* in ga pokončal s strelom iz neposredne bližine. Pozneje so policisti aretirali Cecilia Mendez Hernandez, prav tako aktivista in znanca Pereza Gonzalesa ter mu naprtili uboj in ilegalno posedovanje orožja. Preden je bil izpuščen proti varščini, je tri mesece preživel v zaporu.

5. MED SINOVI IN HČERAMI IZGINULIH

Epizodo iz plantažnega posestva v Izabal smo povzeli tako, kot sem jo predstavil na enem prvih srečanj s političnimi aktivisti in aktivistkami iz kolektiva HIJOS v Gvatemali, kjer sem med letoma 2002 in 2004 opravljaj antropološ-

ki teren.⁷ Pri sestavljanju besedila me je informiralo njihovo prepričanje, da teror nad staroselci in revnimi ladini na podeželju ni stvar preteklosti, temveč nekaj, kar v veliki meri določa sodobne družbene in politične prostore v “deželi večne lepote in večne tiranije”. Pri tem moramo zavrnilo eksotizacijo in romantizacijo izključenih, ponižanih in potrlih. Po drugi strani je ponudba ene številnih standardnih racionalnih razlag “kulture terorja” enako nesmiselna. Na delu je zapletena konstrukcija rezistentne logike pomenov, katerih temelji so v simbolnem svetu in ne v tistem, ki pripada racionalizmu. Kot nas opozarja Michael Taussig (1984), moramo pri raziskovanju terorja “prodreti za tančico, pri tem pa ohraniti njegovo halucinatorično kvaliteto” (Taussig 1984: 471). Tako bomo v nadaljevanju predstavili nekatere estetsko-politične strategije sinov in hčera izginulih v Gvatemali⁸ in njihovo bogato politično sprehajališče, kjer so se preobrazili v kolektive, sposobne spremeniti življenje.

6. IZGINULI: TISTI, KI SO VEDNO NIKJER

Izginuli danes kakor “duhovi” lebdijo nad svetovi živečih.⁹ Predstavljamno si jih lahko kot tisoče “popolnih pričevalcev” nasilja države, katerih izpoved bi bila vsesplošno pomembna. V tem smislu se upirajo antropološkemu raziskovanju, saj so kot pričevalci nasilja odsotni. Hkrati “utelešajo” antropološki pojem oblasti v najradikalnejši obliki: medtem ko smrt naredi konec družbene-

⁷ Pri tem se ne moremo izogniti dejstvu, da je bila antropologija v svojih začetkih zasnovana na izmaličenem odnosu antropologov do kolonialnega sveta in njihovi brezbriznosti do uničenja njegovih naseljencev. Po drugi strani se zdi, da je v univerzumu refleksivnih postmodernistov vse tisto, kar je nekoč konstituiralo antropološki teren, vsaj navidezno razpadlo na prepletene medijske podobe, potrošniški fetišizem, prosti trg in korporativne apetite, podprte s kapitalom Svetovne banke. V nasprotju z brezbriznim znanstvenikom lahko antropolog/inja postane angažirani/a *compañero/a*. Ta pozicija raziskovalca/ko postavlja znotraj dogodkov, kjer se pojavi kot odzivno in refleksivno bitje, ki bo zavzelo stran in o svojih dejanjih presojalo v etičnih pojmih. Tako lahko tudi antropologija postane “prizorišče upora” (Scheper-Huges, 1995).

⁸ Gvatemalske varnostne sile so izginotja domnevnih “državnih sovražnikov” začele izvajati v 60. letih. Mednarodno pozornost so zbudila med 2. in 5. marcem 1966, ko je brez sledu izginilo 28 javnih oseb. Tako je gvatemalski sociolog Carlos Figueroa Ibarra (1999) na podlagi pričevanja preživelega Raúlúa Díaz Ramiereza rekonstruiral prva izginotja v Latinski Ameriki, ki jih danes poznamo kot “primer 28.”. Pozneje v 70. in 80. letih, so bila prisilna izginotja razširjena po vsej Latinski Ameriki. Samo v dveh desetletjih (med letoma 1966 in 1986) je latinskoameriško združenje organizacij svojcev izginulih oseb *Federación Latinoamericana de Asociaciones de Familiares de Detenidos-Desaparecidos* (FEDEFAM) v Argentini, Boliviji, Braziliji, Čilu, El Salvadorju, Gvatemali, Haitiju, Hondurasu, Kolumbiji, Mehiki, Paragvaju, Peruju in Urugvaju dokumentiralo več kot 90.000 primerov prisilnih izginotij. Glej tudi: <http://www.desaparecidos.org/fedefam/>.

⁹ V duhu nenehne napetosti med življenjem in smrtjo je gvatemalska pesnica Ruth Molina de Cuevas, mati izginulega, zapisala: “¿Cuántos son? // ¿Son muchos? Si / Son muchos, / son miles, / imagínese. // Hay desaparecidos / que están vivos. // Hay desaparecidos / que están muertos. // Hay desaparecidos / que no se sabe / si están vivos / o están muertos. // Hay desaparecidos / que sería mejor / que estuvieran muertos. // Hay desaparecidos / que preferimos pensar / que no están vivos. // Hay desesperación y dolor / por todos los desaparecidos. [Koliko jih je? // Jih je veliko? Da / veliko jih je, /na tisoče, / predstavljajte si. // So izginuli / ki so živi. // So izginuli / ki so mrtvi. // So izginuli / za katere se ne ve / ali so živi / ali so mrtvi. // So izginuli / in bi bilo bolje / ko bi bili mrtvi. // So izginuli / in želimo si misliti / da niso več živi. // Sta obup in bolečina / za vse izginule]” (Molina de Cuevas 1990: 27).

mu razmerju, izginotje implicira fantomski odnos med izginulimi in njihovimi otroci, ki v negotovosti upajo, da se bodo starši vrnilo – pozneje, živi ali mrtvi. Brez trupla ni dokaza za smrt. S tem ni možnosti za dostojen pogreb in žalovanje. Hkrati ni možnosti za kazenskopravni pregon storilcev. V številnih primerih slednji bivajo med prizadetimi. Pogosto živijo v njihovi neposredni bližini, istem mestu ali soseski; na to razsežnost “normalizacije” sobivanja z represores sem dejansko postal pozoren, ko sem izvedel, da se nekateri otroci izginulih vsak dan srečujejo s tistimi, o katerih sami menijo, da so odgovorni za izginotja.¹⁰ Tako “siva polja” niso le v domeni plantažnih posestev. Prepoznamo jih v okoljih urbanih prestolnic Gvatemale, Santiaga ali Buenos Airesa. Ob tem si lahko predstavljamo, kako vojaški strateg, izvajalci izginotij, mučitelji in morilci svobodno hodijo po ulicah, obiskujejo restavracije in kavarne, so zvezde televizijskih oddaj, naslovnice rumenega tiska, najemajo sobe v počivališčih, se udeležujejo uradnih ceremonij, zasedajo vodilna mesta javnih uradov, kandidirajo na volitvah, so reciklirani v podjetnike itn. Hkrati si moramo predstavljati vsakdanje življenje tisočev ljudi, ki v strahu iščejo izginule svojce in prijatelje. Presenetljivo metaforo za tovrstno oblast najdemo v besedni zvezi “secuestro permanente” [“permanentna ugrabitev”], ki je nastala v odvetniških pisarnah v Čilu. Pojem metaforično aludira na nezaključeno in neskončno obdobje čakanja, čeprav se “ugrabljeni” ne bodo nikdar vrnilo. V tem pogledu se izginuli nanašajo na izgubo brez objekta, brez obraza in brez glasu, na odsotnost, ki sočasno ustvarja mesta prisotnosti, ta pa obstajajo in ostajajo le v realmu spominov.

7. POLITIKA IN POETIKA SPOMINOV NA IZGINULE

Otroci izginulih za izhodišče svojih kolektivov HIJOS v Argentini, Gvatemali in Čilu postavljajo “nujnost osvobajanja individualnega in kolektivnega spomina na izginule”. Izginuli so torej poenotili njihove prostore srečanja, kjer so si lahko izpričali tisto, o čemer so dolga leta molčali. V Gvatemali so jih poimenovali Teraparte:

“Gre za terapijo prek umetnosti. Ime izhaja iz popularnega reka: ‘me estas terapiando’. Bistveno je, da pojem nagovarja skupnost in zato smo delavnice imenovali Teraparte. To je bil eden prvih ciljev HIJOS. Dajati drug drugemu psihološko podporo znotraj kolektiva. In ko smo začeli s političnim delovanjem, ki ga poskušamo osnovati na neki kreativni paradigmi, smo spoznali, da ima vse skupaj nekakšen političen pomen. Znotraj Teraparte se kanalizira vse tisto, kar smo mladi živeli med

¹⁰ Ko se je znanec vrnil s pogovora za delo, mi je zadovoljen dejal, da je delo dobil, na moje prigovarjanje pa dodal, da je odslej zaposlen v pisarni, katere šef je nekdanji general Gramajo.

vojaškimi konfliktom, kot nekakšna nujnost, v katero so usmerjeni afekti. Gre za terapijo prek umetnosti, ki pa ni le neko vprašanje 'vreči ven' iz sebe vse, kar se nam je zgodilo, namen je odkriti, predlagati in ustvariti nekaj novega. Poskušamo torej potencializirati umetniške kvalitete, da se z njimi lahko izrazimo, ne zgolj na ravni posameznika, temveč v širši skupnosti. In tukaj se rodi umetnost kot neko politično orodje. Na tej poti smo se srečali s teatrom, glasbo, grafiti, slikarijami, murali, fotografijo, da bi izrazili svoje ideje, kako prispevati k refleksiji o nujnosti spreminjanja političnih, ekonomskih in družbenih odnosov v Gvatemali."

Med mnogoterimi umetniškimi izrazi, ki nagovarjajo širšo skupnost, lahko za primer vzamemo fotografije človeških obrazov na ulicah in drugih javnih mestih. Brez njih je danes praktično nemogoče misliti kolektive otrok ali mater izginulih. Poleg vsake fotografije nas nagovarja pripisano vprašanje *¿Dónde están?* – Kje so? Na ta način fotografija postane neposreden in osebni dokaz eksistence tistih, kateri so bili izginuli na najrazličnejše načine: ugrabitev, mučenje, smrt, izginotje ... Po drugi strani si politični oblastniki niso prizadevali zgolj uničiti možnosti za uporabo, temveč prepričati javnost, da izginuli niso nikdar obstajali. V tem pogledu fotografije postajajo kontrarnaracije uradni verziji zgodovine. Oziroma, kot je zapisal Roland Barthes (1992), "fotografija ne govori (nujno) o tem, česar ni več, pač pa zgolj in zagotovo o tem, kar je bilo. [...] Bistvo fotografije je, da potrdi, ratificira, kar prikazuje" (Barthes 1992: 75). V Barthesovi koncepciji so fotografije dokaz avtentičnosti; v nasprotju z govorico, ki je "po naravi fiktivna", si fotografija "ne izmišlja"; "fotografija je potrditev" (Barthes 1992: 76–77). Tako so fotografije neizpodbitna realnost nekoga ali nečesa, kar je obstajalo. Barthesove refleksije o *punctum* in *studium* v fotografiji nam lahko veliko povedo tudi o fotografijah izginulih. *Studium* je Barthes definiral kot polje kulturnega zanimanja, tisto, kar je poimenoval *punctum*, pa razdelil na dvoje. Po eni strani je *punctum* detajl, ki ga ne dosežemo z analizo, temveč s predajanjem fotografiji; "*punctum* ne pozna moralnih ozirov ali ozirov dobrega okusa"; *punctum* je tisto, "kar dobim v obraz" (Barthes 1992: 41). Po drugi strani, in ta razsežnost nas na tem mestu najbolj zanima, *punctum* "ni stvar oblike [oziroma ni detajl], pač pa intenzivnost, je čas, presunljiva emfaza noema ("to-je-bilo"), njegova čista reprezentacija" (Barthes 1992: 82). Ta *punctum* lahko prepoznamo na fotografijah izginulih. Na njih se "čas splošči: to je mrtvo in to bo umrlo" (Barthes 1992: 82). Medtem ko gledamo fotografije resničnih obrazov, ki zrejo v nas, nimamo druge izbire kot da prepoznamo in priznamo njihovo realno, človeško eksistenco. Soočeni s podobami živečih mrtvecev, ne moremo mimo tega, da so to fotografije z referenco na življenja – pogosto mlada življenja –, katera je uničilo nasilje države. Vendar pa te fotografije izginulih ljudi, če sledimo Barthesovemu *punctumu*,

pričajo o nečem bolj dramatičnem – o napetosti med njihovo preteklo eksistenco, njihovo živo prisotnostjo in njihovo zdajšnjo fizično odsotnostjo (njihovo fantomsko prisotnostjo). Fotografije izginulih ujamejo “zastoj časa” v čisti obliki; fotografije “pripovedujejo o smrti v prihodnjiku” (Barthes 1992: 82). Njihove fotografije potemtakem ne pričajo le o pretekli eksistenci resničnih ljudi v nekem predhodnem času, temveč napovedujejo katastrofo neizbežne smrti, ki se je že zgodila; “naj bo oseba mrtva ali ne, vsaka fotografija je taka katastrofa” (Barthes 1992: 82). Tako vse fotografije živečih bitij nosijo v sebi klice prihajajoče smrti. Kaj je lahko bolj resničnega kot to, da gledamo fotografije izginulih, ki rezonirajo pred našimi očmi? Vemo, da so že umrli, hkrati pa jih še čakajo dramatični dogodki, ki jih bodo šele doživeli: ugrabitev, mučenje, smrt, izginotje ...

Podoben primer javnega označevanja prisotnosti izginulih so silhuete oz. *siluetazo*. Sandra Lorenzano (2002) opisuje prizorišče priprav na prvo tovrstno mobilizacijo mater izginulih v Argentini, ki se je spremenilo v eksperimentalno delavnico. Na desetine ljudi je barvalo in izrezovalo silhuete v naravni velikosti. Tako so izginuli zaživel skozi kartonske figure. Oziroma, dobili so neko mesto v tej estetsko-politični strategiji, kjer so se “ponovno pojavili”, ne zgolj v individualnih spominih, temveč v nekem javnem prostoru, ki je bil namenjen “tistim, ki so vedno nikjer”. Svoje mesto so izginuli dobili skozi praznino kartonske figure brez obraza – silhuete. Različica kartonskih figur na ograjah institucij, ki simbolizirajo represijo, so grafiti silhuet na ulicah Gvatemale. Tako HIJOS nasprotujejo temu, da bi bili izginuli razstavljeni v “muzejih diktatur” – t. j. kot objekti, ločeni od zgodovine, odrezani političnih in etičnih vezi s skupnostjo, reintegrirani kot mrtvi v neki panteon pozabe ter tako dehumanizirane in depolitizirane žrtve državnega nasilja.¹¹ Poročila humanitarnih organizacij, muzeji in spomeniki lahko senzibilizirajo, ne morejo pa politizirati zgodovine, kot to počnejo HIJOS. Silhuete izginulih na ulicah opominjajo ljudi na vojne zločine. Tako izginuli postajajo v nekem javnem prostoru. Po drugi strani njihove fantazijske podobe afirmirajo odsotnost izginulih v nacionalnih zgodovinah. Medtem ko fotografije ponujajo podobe živečih človeških obrazov, ki nas vodijo k individualnim biografijam, silhuete simbolično govorijo o anonimnosti žrtev in realnostih smrti, izgubi, državnem nasilju in nekončanem žalovanju na ravni skupnosti. Z drugimi besedami, silhuete priča-

¹¹ Silhuete postavljajo na prizorišče neko nujnost po radikalni pravičnosti, ki ne želi biti samozadostna, temveč se oblikuje kot zahteva za konstrukcijo spomina. Kot meni Ana María Martínez de la Escalera (2005), silhuete sočasno ustvarjajo instantni spomin; naredijo tako, da se pojavi spekter žrtve, ki uprizarja nezadostno zakonsko izvajanje sankcij proti storilcem izginotij; in to, da se izginuli pojavijo v nekem javnem prostoru, tako, da jim silhuete povrnejo politično življenje (Martínez de la Escalera, 2005). Glej tudi: <http://www.pueg.unam.mx/investigacion/Investigadoras/las%20rondas.pdf>.

jo o tem, kako bodo "duhovi" izginulih skozi neutrudno vztrajnost njihovih bližnjih še naprej zasledovali vojne zločince, vse dokler ne bo zadoščeno njihovi resnici in pravičnosti.¹²

8. NOS ESTAMOS RE-ARMANDO DE ESPERANZA!

Izginuli so ponovno zaživel v HIJOS. Po drugi strani so jih država, množični mediji in humanitarne organizacije postopoma imputirali v muzeje diktatur, spomenike žrtvam, arhive pogrešanih oseb itn. Zato njihovi rezistentni spomini soobstajajo v kontradiktornem odnosu do zgodovine. Poleg "osvobajanja individualnih in kolektivnih spominov na izginule" je eno temeljnih načel HIJOS: "Vzeti nase pravo zgodovino." Medtem ko si zgodovina, ki se proizvaja in posreduje pod kontrolo velikih političnih in ekonomskih aparatov, prizadeva resnice-kot-dejstva imputirati za nazaj v vzročno-posledične verige dogodkov, ki jih sami niso mogli doživeti, videti ali izreči, njihovi divergentni spomini ne pripadajo zgolj "intelektualni in sekularni produkciji, ki poziva k analizi in kritiki", temveč so odprti za "dialektiko spominjanja in pozabljanja, nezavedajoč se svojih deformacij, dostopni za manipulacije in apropiacije, dovzetni za dolgo trajno mirovanje in periodično oživljanje" (Nora 1989: 8–9). Njihova pričevanja, uprizoritve in vpisi v kulturno pokrajino Gvatemale so nerazdružljivo povezani s travmatično izkušnjo, ki jih je zaradi odsotnosti vsakršne materialne evidence o smrti (ali življenju) njihovih bližnjih sprva zavezala k temeljiti recenziji osebnih zgodovin. S predstavitev bolečih spominov na ulice, trge in parke, na stene zapuščenih objektov in ograje institucij, ki simbolizirajo represijo, so prelomili s strahom in prenehali z molkom, celo sramovanjem in nemočjo, da bi svoja občutja izrazili javno. Tako je "vzeti nase pravo zgodovino" pomenilo predstavitev osebnih zgodovin v skupne prostore. To je bil prvi korak naproti konstrukciji skupnosti, ki je HIJOS. Brez želje po primerjavi lahko opazimo podobnosti med HIJOS in materami izginulih v Argentini. Podobno kot

¹² Med redkimi, ki so bili privedeni na sodišče in obsojeni sorazmerno s storjenim zločinom, je nedavni primer poveljnika argentinske vojne mornarice Francisca Schilinga. Schilingo je bil nižji vojaški uradnik, lahko rečemo žrtevno jagnje v procesu pregona odgovornih za izginotja v Argentini. Pred sodnim procesom se je Schilingo izpovedal argentinskemu novinarju Horaciu Verbitsky. Mornariški poveljnik je novinarju razkril svoj temeljni motiv, zaradi katerega se je leta 1997 predal sodišču: polet nad južnim Atlantikom, ki se mu nenehno vrača skozi sanje in spomine na prvo tajno misijo. Schilingo v sanjah leti nad razsežnim morjem in skozi odprtino v letalu meče gola telesa. Nenadoma se spotakne in pade za trupli. Preden trešči ob vodo, se zbudi, vendar se nočna mora ne neha. Schilingo pravi: "Moji spomini se takoj vrnejo k poletu. Pomembne so podrobnosti, vendar o njih težko govorim. Nenehno mislim nanje in jih poskušam potlačiti. Slekli smo jih, ko so bili nezavestni. In ko je vodja poleta ukazal, to je bilo odvisno od lokacije letala, se je v trupu odprla loputa in ljudi smo zmetali skozi odprtino ... drugega za drugim. Ker sem bil zaradi nastale situacije zelo nervozen, bi skoraj padel in se prevrnil v brezno. Spotaknil sem se, vendar so me drugi zgrabili." (Verbitsky v Robben 2005: 119) Aprila 2005 je bil Schilingo obsojen na 650 let zapor.

so Madres de la Plaza de Mayo socializirale materinstvo in se na političnem prizorišču pojavile kot matere vseh izginulih otrok, so tudi HIJOS vzeli nase najprej svoje osebne zgodovine, z njihovimi uprizoritvami v javnih prostorih pa nastopili kot kolektiv, ki je sposoben političnega življenja. V tem procesu so HIJOS izostrili svoj pogled na družbeno realnost v Gvatemali:

“Ne ignoriramo svoje odgovornosti do požrtvovalnosti naših staršev in se tudi zavedamo vztrajnosti nepravičnih političnih, družbenih in ekonomskih odnosov, ki so bili povod za vojno. Ti problemi, tako občuteni v staroselskih skupnostih in skupnostih kmetov brez zemlje, še vedno vztrajajo tudi po podpisu mirovnih sporazumov. S tem pa vztraja tudi potreba ljudi, da bi našli odgovore in ustvarili možnosti, da se ti odnosi spremenijo. V Gvatemali se vsiljuje neki diskurz, da konec vojaškega spopada pomeni mir. Češ da se je situacija spremenila, da ni ničesar, za kar bi se bilo treba dvigniti. Vendar pa se ne govori o potrebi, o hotenjih, o zahtevah skupnosti, nas HIJOS, na primer. Ne govori se o naših starih, ki so bili izginuli, poskuša se jih pozabiti, ignorirati. In na tej poti, kjer na eni strani vztrajajo pogoji, ki so bili povod za vojno, in se na drugi poskuša minimalizirati boj naših starih, se jih poskuša ignorirati, vsiliti pozabo in spravo, diskurz Združenih narodov in ZDA, moramo obraniti njihove sanje. In ‘obraniti’ za nas pomeni ‘oborožiti se’. Oborožiti se z nekim upanjem, kar ni iskanje neke končne rešitve, neke magične palčke, ki nemudoma spremeni položaj, pač pa ustvarjanje predlogov, kreiranje novih oblik upora.”

HIJOS so svoje osebne zgodovine postopoma poenotili v pričevanje o celi generaciji družbenih upornikov. Kot ugotavlja Raul Zibechi (2003), so podoben proces izvedla staroselska ljudstva Latinska Amerike: “Ponovna vrnitev zgodovine, graditev neke nove identitete, je bilo tisto, kar jim je omogočilo postaviti se na noge in se boriti” (Zibechi 2003: 25). Kot staroselci, ponosni na svoje preteklosti pred zavojevanjem in na upore proti osvajalcem,¹³ tudi HIJOS svoje politično poslanstvo vidijo, kot nadaljevanja bojev preteklih generacij. “Vzeti nase pravo zgodovino” pometakem pomeni ne dovoliti, da se je polastijo vojaški generali, današnji politični oblastniki in množični mediji ter jo napolnijo s svojimi vsebinami:

“Ne želimo predlagati rešitve za državo. [...] Z drugimi besedami, v Gvatemali je bilo revolucionarno gibanje, ki se je več kot štirideset let borilo proti državi, proti diktaturam, proti vsiljenemu sistemu, ki pa se je videlo zavezano stopiti v dialog z državo, podpisati mir in odložiti orožje. [...] Oni so deponirali orožje, vendar mi nismo deponirali upanja. To ne pomeni, da smo prišli do konca nekega upora, ki se nadaljuje. V trenutku, ko smo spoznali, zakaj je potreben spomin, zakaj je potreben

¹³ Tako nas majevski uporniki iz Chiapasa že v prvi deklaraciji iz Lakandonskega pragozda nagovarjajo: “Smo produkt 500 let upora” (glej tudi: www.dostje.org).

skupen prostor, zakaj je treba politično izobraževanje, zakaj je potrebno delo z mladimi, zakaj je potrebno ustvarjati nove predloge, ki spreminjajo položaj, zakaj je treba ponovno premisliti to, kar se danes imenuje levica, smo se začeli ponovno oboroževati z upanjem. Zato je naše osrednje geslo: "Nos estamos re-armando de esperanza! [Ponovno se oborožujemo z upanjem!]" In vsak dan se oborožujemo s tem upanjem."

Svoje utopije so strnili v geslu: "Oživljamo revolucionarni boj naših starih." Po drugi strani snujejo utopijo, ki že postaja. Sami pravijo, da ne ločijo oblike od vsebine, srečanja od sestanka, pogovora od tiskovne konference, časa za politiko od časa za zabavo:

"Ni potrebe po dolgočasnih forumih ali predavanjih. Namesto tega preprosto zavrtimo video ali dokumentarec ali pa organiziramo glasbeni festival, ki govori o družbeni realnosti v Gvatemali. Uprizarjamo ulične predstave in organiziramo kampanje risanja muralov, s katerimi počastimo pomembne datume v naši zgodovini. Želimo ustvariti kulturo zavesti in boja za družbeno pravičnost."

Ravno nasprotno od tradicionalne politike, vključno z revolucionarno, kjer sta "kultura ali zabava okrasa, dopolnili temu, kar je resnično pomembno, urejenemu času, v katerem so razvrščene prioritete, vedno povezane z oblastjo" (Zibechi 2003: 25). V nasprotju s stanovsko organiziranimi političnimi strankami poskušajo HIJOS misliti onkraj hierarhične ureditve, kjer se odločitve sprejemajo s konsenzom. Oziroma kot pravijo sami:

"HIJOS je organiziran horizontalno, kar pomeni, da nimamo šefov, nimamo direktorjev, nimamo oblastnih oseb z močjo odločanja nad drugimi. Odločitve se sprejemajo s konsenzom. Vključujemo se proti zavesti, ne proti plačilu. Izkoreniniti želimo vertikalnost odločanja in takšno ustvarjanje odnosov med ljudmi. Če želimo nadaljevati boj proti nepravičnosti in izključevanju, potem ne smemo reproducirati teh pogojev znotraj kolektiva. Zato tudi ne verjamemo v politične stranke [...] predvsem zato, ker spoznavamo, da tako ne moremo spreminjati stvari. Z drugimi besedami, ne želimo se vključiti v neki model države, ki nas je zatiral, da bi od tam spreminjali svet."

9. NAMESTO SKLEPA: SINOVI IN HČERE UPORNIKOV

HIJOS dneve izginotij počastijo s slovesnostmi, na katerih se spominjajo svojcev. Vendar te prireditve nimajo zgolj komemorativne funkcije. V strogem pomenu besede je niti ne morejo imeti. Na to razsežnost poskušajo opozarjati HIJOS, ko pravijo: "Naši izginuli živijo v našem uporu." Ta vidik je izjemno pomemben. Na otroke izginulih se namreč od zunaj imponira identiteta žrtve, ki jo sami želijo preseči. In slovesnosti ob dnevih izginotij so priložnosti za vno-

vično afirmacijo njihovih svojcev, o katerih pravijo, da niso umrli. S tem zavračajo identiteto, ki jim jo pripisuje režim:

“HIJOS so močno kritizirali, tudi psevdolevičarji, kot radikalno gibanje otrok izginulih, ki imajo militantni diskurz, ki se ne strinjajo s ‘kulturo miru’, kot jo imenujejo zdaj. In spoznavamo, da je treba ponovno pridobiti spomin, predvsem pa solidarnost. Poiskati smisel govorjenja, hoje, premikanja znotraj nas. V tem trenutku spoznamo, da lahko nadaljujemo. Da lahko poslušamo. [...] Ne strinjamo se z aktivnostmi, ki jih večina NGO razvija v Gvatemali in Latinski Ameriki, ki podpirajo paternalizem, ki podpirajo diskurz podrejanja, kar prikriva odgovornost teh mednarodnih organizacij, ki delajo škodo organizacijam skupnosti z vertikalizmom, namišljenim udobjem in izključevanjem.”

Na njenem mestu ustvarjajo novo, ki ni nekaj “zunanjega in mrtvega, pač pa nekaj notranjega in živega”, ki temelji na družbenem boju in subverziji dominantnih vrednot: “Boja ne nadaljujemo le zato, da bi se spominjali svojih staršev, pač pa za to, za kar so se oni borili.” Skratka, HIJOS niso sinovi in hčere žrtev terorja države, temveč sinovi in hčere upornikov. S tem ko rekonfigurirajo identiteto, ki sicer temelji na usmerjanju in nadziranju subjektov, se izmikajo kategorizaciji in postavljajo v ospredje spomin kot politično orodje za branje zgodovine, ki ni preprosto preštevanje dejstev: “Zgodovinskega spomina ne vidimo od tukaj nazaj, vidimo ga v aktualnosti, saj ima precej skupnega s procesom, ki nam ga poskušajo vsiliti v tem trenutku.” Tako “krpajo” zgodovino, da bi vzpostavili enotnost zgodbe in življenja. Prav to, kar je sistem poskušal uničiti: sposobnost graditve artikulirane pripovedi, nekega širokega in povezanega branja realnosti, zmožnega združiti preteklost s sedanjostjo in osvetliti prihodnost:

“Treba je omeniti, da je HIJOS del široke mreže. HIJOS obstaja v različnih državah v Južni Ameriki, Srednji Ameriki, Severni Ameriki, Evropi in na Karibih. HIJOS je danes del nekega političnega izraza zavračanja represije, zavračanja represije kot odziv na zahteve naših skupnosti. HIJOS se danes srečuje z idejo, ki gre preko in naprej od zgodovinskega spomina, preko in naprej od dejstva biti sin izginulega, ki je upor. Tega srečamo, ko spoznamo, da smo v nekem procesu, ki poskuša ponavljati izvore, ki so vodili v vojne na vseh koncih sveta. In to je ekonomski neoliberalni model. Ja, mi smo sinovi izginulih, moramo se boriti in želimo spremeniti to stanje. Brez pretiravanja, tega ne moremo storiti le s ponovnim oživitvenjem spomina, prepoznavanjem te zgodovinske realnosti. Moramo spoznati sedanjo realnost, pogoje, ki dovolijo, da država nadaljuje kakorkoli zatirati, prikrivati in razčlovečevati ljudi.”

LITERATURA

- AGAMBEN, GIORGIO (2005): *Kar ostaja od Auschwitzta: Arhiv in priča* (Homo sacer III), Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- BARTHES, ROLAND (1991): *Camera lucida: zapiski o fotografiji*, Ljubljana: Studia humanitatis.
- BENJAMIN, WALTER (1969/1999): *Illuminations*, London: Pimlico.
- BOURDIEU, PIERRE (2003): *Pascalian Meditations*, Stanford: Stanford University Press.
- CARDOZA Y ARAGÓN, LUIS (1955/1994): *La revolución Guatemalteca*, Guatemala: Editorial Del Pensativo.
- HIJOS (2002–2004): intervjuje opravil in zapisal Gašper Kralj, Gvatemala.
- IBARRA FIGUEROA, CARLOS (1999): *Los que siempre estarán en ninguna parte: La desaparición forzada en Guatemala*, Mexico: Espiral Editora.
- LEVI, PRIMO (2003): *Potopljeni in rešeni*, Ljubljana: Studia humanitatis.
- LORENZANO, SANDRA (2002): *Escrituras de sobrevivencia: narrativa argentina y dictadura*, México: Signos.
- MBEMBE, ACHILLE (2001): *On the Postcolony*, Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press.
- MOLINA DE CUEVAS, RUTH (1990): *Y me vistieron de luto*, Guatemala: Editorial Universitaria Centroamericana.
- NORA, PIERRE (1989): *Between Memory and History: Les Lieux de Memorie, Representations*, št. 26, 7–24.
- TAUSSIG, MICHAEL (1984): "Culture of Terror – Face of Dead: Roger Casement's Putumayo Report and Explanation of Torture", *Comparative Studies in Society and History*, št. 26(1), 467–497.
- ZIBECHI, RAÚL (2003): *Genealogía de la revuelta. Argentina: la sociedad en movimiento*, Montevideo – La Plata – Buenos Aires: Nordan – Letra Libre.